

SUVI
RATINEN

OMAT HVONNEET

MISSÄ
NAISET
KIRJOITTIVAT
VUOSISATA
SITTEN

TAMMI

SUVI
RATINEN

OMAT
HVONNEET

MISSÄ
NAISET
KIRJOITTIVAT
VUOSISATA
SITTEN

TAMMI
HELSINKI

Kirjan kirjoittamista ovat tukeneet: Alfred Kordelinin säätiö,
WSOY:n kirjallisuussäätiö, Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta,
Suomen tietokirjailijat ry sekä Jenny ja Antti Wihurin rahasto. Kiitos!

© Suvi Ratinen ja Tammi 2021

Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

Graafinen suunnittelu ja taitto: Emmi Kyytsönen

Valokuvat s. 40, 77, 82, 159, 173 ja 229: Patrik Rastenberger

ISBN 978-952-04-3130-3

Painettu EU:ssa

SISÄLLYS

Johdanto: Astutaan huoneisiin 6

Aino Kallas: Simpukankuori 10

Helmi Krohn: Nurkka 38

Anni Swan: Lumolinna 58

Maria Jotuni: Vain tuoli ja pöytä 78

Elsa Heporauta: Tungos 100

Hilja Haahti: Kattona taivas 118

Maila Talvio: Pyhäkkö 138

Hella Wuolijoki: Pesä 160

L. Onerva: Työmylly 184

Ain'Elisabet Pennanen: Suuri huoneettomuus 208

Loppusanat: Pacta ihmisten ilmoilta ja sulkeutua huoneeseen 225

Lähteet 230

Henkilöhakemisto 239

ASTUTAAN HUONEISIIN

"Siis on minullakin nyt oma huone!"

AINO KALLAS 1911

*"Kunpa vain saisi rauhassa istuskella kamarissaan
niin en parempaa pyytäisi!"*

L. ONERVA 1915

*"Onnellinen se, joka omaisi tällaisen pienen kamarin,
jossa syttyä, hehkua ja säteillä maailmalle."*

AIN´ELISABET PENNANEN 1917

LUKIJAJ!

Onko sinun vaikea keskittyä, syytätkö olosuhteita saamattomuudestasi?

Häiritsevääkö seinän tai sermin takaa kuuluvat äänet?

Kaipaako omaa tilaa?

Englantilainen kirjailija ja feministi Virginia Woolf julkaisi syksyllä 1929 runollisen pamfletin *Oma huone* (*A Room of One's Own*), jossa väitetään, että luova työ on riippuvaista karkean aineellisista asioista, kuten rahasta, terveydestä ja rakennuksista. Älylliseen vapauteen vaikuttavat jopa äänieristykset ja lukittavat ovet.

Omassa huoneessa puhutaan erityisesti naisista ja pohditaan naisten näkymättömyyttä kirjallisuuden historiassa. Tilanteen korjaamiseksi esitetään konkreettista keinoa: ”Tarvitaan välttämättä viisisataa puntaa vuodessa ja lukollinen huone jos aikoo kirjoittaa romaaneja tai runoutta.”

Woolf juurruttaa havaintonsa oman aikansa brittiläiseen yhteiskuntaan ja sen historiaan. Itseään edeltäneiden sukupolvien englantilaisnaisilla hän ei näe olleen mitään mahdollisuuksia ilman huomattavan rikkaita vanhempia saada omaa huonetta, ”puhumattakaan hiljaisesta huoneesta tai äänieristisestä huoneesta”.

Oma huone lumosi heti aikalaislukijat, ja siitä tuli nopeasti feministiklassikko, jonka suosio on kantanut vuosikymmenestä toiseen. Käsite ”oma huone” on vakiintunut yleispäteväksi symboliksi naisten itsenäisyydelle ja luovuuden ehdoille. Siitä on tullut fraasi, joka lausutaan usein sormilla lainausmerkkejä räpsytellen.

Oma huone esiteltiin Suomessa tuoreeltaan jo keväällä 1930 kansainvälisesti suuntautuneessa *Sininen kirja* -taidelehdessä. Siinä tarjoihtiin Woolfin terävän oivaltavan ja humoristisen tekstin herkkupaloja, teoksen ihasteltiin olevan ”ihmeen elävä pieni kirjanen”. Meni kuitenkin puoli vuosisataa ennen kuin se saatiin lukea kokonaan suomeksi: Kirsti Simonsuuren käännös ilmestyi 1980 (Tammi).

Minunkin piti lukea *Oma huone* yliopistolla keväällä 2000 ja innostuin heti sen kummallisesta lumosta. Tuntui kuin se olisi kirjoitettu juuri minulle ja juuri silloin – kuten hyvien kirjojen kanssa toisinaan käy. Tein tuolloin gradua Aino Kallaksen romaanista ja luin hänen julkaistuja päiväkirjojaan, niistä hyppi silmille purkauksia työhuoneista: katkeraa vuodatusta, kiitollista ihastelua, unelmointia paremmasta.

Oman huoneen julkaistessaan Virginia Woolf oli 47-vuotias ja jo maineikas kirjailija. Esimerkiksi tajunnanvirtatekniikasta tunnettu *Mrs. Dalloway* oli ilmestynyt 1925 ja parodinen fantasiaelämäkerta *Orlando* 1928. *Oma huone* -kirja pohjautuu hänen lokakuussa 1928 pitämiinsä esitelmiin.

Suomalaisen naiskirjallisuuden pioneeri Minna Canth kuuluu *Omat huoneet* -kirjan päähenkilöitä edeltävään sukupolveen. Hän oli monille heistä esikuva ja malli, jota vasten peilata omaa kirjoittamista. Esimerkiksi Hella Wuolijoki haki Canthista tukea ja lohtua viruessaan vankilassa ja kirjoitti tästä sellissään jopa näytelmää.

Menin töihin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkistoon ja sain tilaisuuden tutustua L. Onervan kirjeisiin. Taas törmäsin piinalliseen valitukseen olosuhteista: melua, vilua ja väliaikaisuutta, vuosikymmenestä toiseen.

Hämmästyin. Olin jotenkin alitajuisesti kuvitellut, että meillä Suomessa, naisten oikeuksien edistyksellisessä mallimaassa, kirjoittavilla naisilla olisi ollut parempi tilanne.

Aloin kaivella aihetta enemmän. Kokosin Virginia Woolfin (1882–1941) aikalaisia suomalaisia kirjailijanaisia. L. Onerva syntyi hänen kanssaan samana vuonna, Kallas muutama vuosi aiemmin ja muut päähenkilöiksi valitsemani muutaman vuoden säteellä siitä.

Yksi heistä, Hilja Haahti, on ensimmäisen suomeksi julkaisseen naiskirjailijan titteliä kantavan Theodolinda Hahnssonin (1838–1919) tytär. Hahnsson puolestaan on suomalaisten naiskirjailijoiden pioneerina paremmin tunnetun Minna Canthin (1844–1897) kanssa samaa sukupolvea, hän debytoi vuosikymmen ennen Canthia.

Päähenkilöt edustavat siis vasta toista naiskirjailijoiden sukupolvea Suomessa. Naisten ammattimainen kirjoittaminen vahvistui merkittävästi heidän myötänsä.

Juuri esikoisromaaninsa julkaissut Aino Kallas totesi keväällä 1903, että häntä ”alkaa jo hiukan harmittaa meidän suomalaisten naiskirjailijain – (minun ja muiden) – paljous ja keskinkertaisuus”. Hän olisi kai mieluummin ollut lahjakas poikkeusyksilö kuin monitasoisen joukon jäsen.

Naiskirjailijat – tai yritän puhua mieluummin kirjailijanaisista – eivät kuitenkaan muodostaneet mitään omaa lajia tai kategoriaa. *Naiskirjailijaksi* ei identifioiduttu suinkaan aina ja kaikissa tilanteissa, mutta usein samaa sukupuolta olevien kollegoiden tekemisiä seurattiin vähän tarkemmalla silmällä, varsinkin kun kuuluttiin samaan pienen kansan tiheästi verkostoituneeseen kulttuuripiiriin.

Kirjoittavien naisten määrä kasvoi samalla kun naisten osallistuminen kodin ulkopuoliseen työelämään muutenkin lisääntyi; kaupunkien keskiluokkaiset naiset alkoivat irtautua kodin tiiviistä piiristä. Kirjoittaminen poikkesi lähes kaikista muista ammateista kuitenkin siinä, että sitä varten ei tarvinnut välttämättä poistua kotoa. Se oli usein kiistaton etu, mutta toisinaan myös aikamoinen rasite. Siksi kysymys työhuoneesta on erityisen olennainen näille varhaisille kirjailijanaisille.

Minkäläisissä puitteissa he sitten kirjoittivat? Päätin ottaa fraasin omasta huoneesta aivan konkreettisesti ja selvittää, millaisissa taloissa ja tiloissa he asuivat ja työskentelivät. Oliko mahdollisuuksia eristäytyä neljän seinän sisälle ja sulkea ovi, oliko äänieristyksiä?

Työhuoneita, tai niiden puutetta, ei voi tietenkään tarkastella avaamatta ovia koteihin – ja koko yhteiskuntaan. Kun tarkentaa katseen huoneisiin, avautuu laajempi näköala menneiden vuosikymmenten asumiskulttuureihin, perheihanteisiin, sukupuolimalleihin, politiikkaan.

Oman huoneen lisäksi Virginia Woolfin pamfletissa naiskirjailijoille vaaditaan 500 punnan vuosituloa luovuuden tueksi. Kysymyksen rahasta päätin jättää syrjään, sillä siitä näytti irtoavan liian paljon mielenkiintoista materiaalia. Aivan kokonaan ei sitä pysty kuitenkaan sivuuttamaan, koska taloudelliset resurssit liittyvät tietenkin olennaisesti asumiskuvioihin.

Mitään kotimuseoita ei näiltä kirjailijanaisilta ole säilynyt, vaan tietoja työhuoneista on pitänyt etsiä elämäkerroista, muistelmista ja lehtiartikkeleista. Olen kahlannut läpi arkistoja, kirjeitä, päiväkirjoja ja valokuvia. Kirjan naiset kuuluvat sukupolvensa arvostetuimpien ja tunnetuimpien kirjailijoiden joukkoon, ja heistä on tehty melko runsaasti tutkimuksia, joita olen myös hyödyntänyt.

”Astutaan huoneeseen – –”, kutsuu Virginia Woolf *Omassa huoneessa*. Johdattakoon hän sisään sanoillaan, jotka kuvaavat hämmästyttävän hyvin tämän kirjan sisältöä: ”Huoneet ovat niin täydellisen erilaisia; ne ovat tyyniä tai myrskyisiä; ne avautuvat merelle tai päinvastoin vankilan pihalle; niissä riippuu pyykkiä; tai ne kimaltavat silkein ja jalokivin; ne ovat karheita kuin hevosen jouhet tai pehmeitä kuin höyhenet – –.”

Sangen erilaisia ovat myös päähenkilöidemme huoneet: joku kirjoittaa enonsa vintillä sahanpurujen seassa ja toinen sanelee sihteerille silkkityynyjen seasta pylvässängyssä suuressa kartanossaan. On paitsi vankilan myös mielisairaalan ja keuhkotautiparantolan pihoille aukeavia ikkunoita, ja merelle ja järvelle. On mustahirsinen, lumivalkoisilla pellavilla pehmennetty kalastajamaja ja saunakamari, jonne sulkeudutaan kesäyön hämäräksi tunneiksi.

Olemaan yksin ja hiljaa, miettimään ja ehkä kirjoittamaan.

KOSMOPOLIITTI-HYBRIDI AINO KALLAS (1878–1956)

Aino Kallas sattui syntymään Kiiskilän kartanoon, Venäjän-saksalaisten isovanhempiensa kotiin Viipurin lähelle. Sinne kokoontui kesäisin sukulaisia eri puolilta Eurooppaa, puhuttiin saksaa, ranskaa, englantia.

Lapsuudenkodissa Helsingissä, Suomen suuriruhtinaskunnan pääkaupungissa, oltiin innokkaita fennomaaneja: syntyjään ruotsinkielinen äiti Minna Lindroos opetti ilmaisemaan itseään suomeksi ja isä Julius Krohn oli tunnettu, äänekäs yliopistoihminen ja runoilija. Kirjallisuutta arvostettiin keinona vahvistaa kansaa, jonka autonomista asemaa emämaa Venäjä uhkasi rajoittaa.

Aino Kallas meni kuitenkin naimisiin virolaisen kanssa ja muutti puolisonsa kotimaahan. Suomenmielisestä lähipiiristä hän sai kuulla paheksuvia näkemyksiä isänmaan pettämisestä.

Viro innoitti Kallasta kirjailijana. Ulkopuolelta tullessa hän ajatteli pystyvänsä kuvaamaan kansaa tuoreesta perspektiivistä, mutta sai usein kuulla, ettei hänellä olisi oikeutta kirjoittaa virolaisista aiheista, omia niitä vierasmaalaisena itselleen.

Lähes koko laajan tuotantonsa Kallas kuitenkin sijoitti virolaiseen ympäristöön, mutta kirjoitti suomeksi ja julkaisi suomalaisen kustantajan kautta. Silti häneltä evättiin toistuvasti apurahoja, koska häntä ei pidetty suomalaisena kirjailijana.

Kallas asui pitkään myös Lontoossa ja teki historiaa saamalla teoksiaan upealla menestyksellä Englannin ja kansainvälisillekin markkinoille. Hän koki olevansa kosmopoliitti, joka voisi asua missä vain.

Toisen maailmansodan aikana Kallas yritti paeta Viron Neuvostomiehitystä Suomeen, mutta ei voinut jäädä lapsuuden kotimaahansa, koska olisi neuvostokansalaiseksi määrittyvänä voinut – rauhanehtojen mukaan – joutua luovutetuksi Neuvostoliittoon. Hän pakeni Tukholmaan, mutta ei pakolaisena kokenut enää itseään maailmankansalaiseksi vaan toisen luokan kansalaiseksi, ihmiseksi Ei-kenenkään-maasta.

Kirjallisuudentutkija Kukku Melkas on luonnehtinut Aino Kallaksen kansallisuutta osuvasti kulttuurihybridiksi.

A black and white photograph of a room. In the center, a wooden chair with a decorative backrest sits on a wooden floor. Behind the chair is a window with multiple panes, looking out onto a bright, possibly snowy, outdoor scene. To the right, a desk or table is partially visible, with some papers or books on it. The lighting is soft, coming from the window, creating a calm and somewhat somber atmosphere.

SIMPUKAN- KUORI

Aino Kallas hermostui surkeista äänieristyksistä ja rakasti pieniä, ajatukset kasassa pitäviä työkammioita, joihin saattoi sulkeutua ja käpertyä kuin simpukka kuoreensa.

Huoneita on kolme: sali, ruokasali ja makuukamari, jossa on myös rouvan siro kirjoituspöytä. Hän kuitenkin työskentelee mieluummin puolison jykevän tammipöydän ääressä, kunhan varoo sotkemasta tämän papereita. Se on salissa ja aurinko paistaa siihen suoraan, vaikka asunto on muuten pimeä, eikä ikkunoista näe pihan aita pidemmälle.

On syksy 1900 Pietarissa. 22-vuotias Aino Kallas on mennyt vasta naimisiin ja muuttanut kaupunkiin puolison työn takia Helsingistä, suoraan lapsuudenkodistaan. Hän on jo debytoinut lupaavasti runoilla ja novelleilla – ja pelännyt avioliiton vievän kirjoitushalut ja saavan hänet kiinnostumaan vain kodinhoidosta.

Esikoisromaani *Kirsti* (1902) alkaa kuitenkin syntyä ripeästi. ”Ei ole missään sen parempaa tilaisuutta kirjoittaa kuin omassa kodissani Pietarissa”, hän iloitsee kirjeessä ystävälleen Helsinkiin.

Eikä ihme, sillä ovathan olosuhteet kerrassaan loistavat luovalle työlle: käytössä on kokonainen tyhjä, hiljainen asunto ja päivät pitkät aikaa puolison ollessa töissä. Ei ole vastuuta toimeentulosta tai taloustöistä. Puoliso tienaa rahat ja maksaa laskut, palvelija tekee ruoat ja pesee pyykit.

”Päivällistä puuhaa Anna kyökissä; minulla ei ole siitä muuta vaivaa kuin että määrään ja sitten syön sen”, Kallas kuvaa rouvanelämänsä rytmiä. Hänestä on ”outoa ja hauskaa tekeytyä arvokkaan emännän kaltaiseksi ja mennä keittiöön käskyjä jakelemaan”. Äreä Anna on vain tyytyväinen, jos rouva pysyy kyökistä poissa.

Aino Kallas sisusti ensimmäisen oman kotinsa Pietarissa lähinnä perintökaluksillaan. Hän luonnehti sitä myöhemmin muistelmissaan tyyppilliseksi vähääkään varakkaammalle sivistyneistölle: ruokasalissa oli tummaa tammea ja salissa ”pahinta Jugend-tyyliä” eli punaiseksi maalattua koivua, verhoiltuna vihreällä sametilla.

Arvokkaan emännän kaltaiseksi tekeytyvä 22-vuotias taiteilijarouva saattaa antautua täysin palkein luovalle työlle: ”Yleensä on minulla vapaa-aikaa kyllältä, ja jos ei minulla olisi kirjoitustöitäni, – liiaksikin.”

Kirjoittamista edistää sekin, ettei Kallas viihdy Pietarissa, ei kiinnostu kaupungin tapahtumista vaan sulkeutuu mielummin kotiinsa. ”Ne voisivat nämä kolme huonetta olla yhtä hyvin missä muualla hyvänsä kuin Pietarissa”, hän toteaa.

Pian asunto vaihtuu isompaan, josta puoliso Oskar Kallas, opettaja ja tutkija, saa erillisen työhuoneen. Se sisustetaan vihreäksi. Rouva ei saa minäkään väristä omaa huonetta, mutta hän ei harmittele eikä valita.

Tilanne kuitenkin muuttuu pian ja perusteellisesti, kun perhe alkaa kasvaa.

Aino Kallas esikoisensa Virven kanssa 1901. Seuraavana vuonna syntyi Laine ja esikoisromaani *Kirsti*.

”Minä, joka tahtoisin kehittyä kirjailijaksi ja jolla joka vuosi on lapsi!” Kallas parahti odottaessaan kolmatta lastaan Sulevia, joka syntyi 1904.

Aino Kallas ja Hillar Saarenmaala 1911. ”Ja niin saa useimmissa tapauksissa jäädä pingoituksiin kuin gummilanka kahden päätepisteensä välille, jotka tällä kertaa merkitsevät lapsia ja produktiivista voimaa. Tuntevatkohan kaikki naiset niin syvästi tämän tragiikan, kuin minä olen sen tänä syksynä tuntenut, sen puolinaisuuden, joka on seuraus alituisesta ajatusten jaosta”, pohti Aino Kallas siskolleen Helmi Krohnille syksyllä 1907.

KIRJAVA SARJA KÄENPESIÄ

Syksyllä 1902 Aino Kallas perheineen muutti Tarttoon, joka avautui hänelle nopeasti kirjallisena aarreaittana täynnä kiehtovia aiheita. Vimma kirjoittaa oli kiivas. Samalla elämä täyttyi raskauksista, vauvoista, lastentaudeista, kasvatuskysymyksistä. Perhe asui kaupungin keskustassa, ensin ahtaasti, mutta pääsi pian muuttamaan nelihuoneiseen asuntoon, jota Kallas ihasteli väljäksi, kauniiksi ja aurinkoiseksi. Päiväkirja kuitenkin paljastaa, ettei kirjoittaminen kotona onnistunut: ”Jollei huuda yksi, niin huutaa toinen.” Jos äiti yritti vetäytyä suljetun oven taakse, kuului pian koputusta: piti sitoa haavaa, voidella poskea, kammata tukkaa, erottaa riiteleviä.

Työtilat piti etsiä kodin ulkopuolelta. Muistelmissaan Kallas summaa, että noina pikkulapsivuosina ongelma oli hänelle ”pikemminkin huonekuin aikakysymys”, erilaisia tilapäishuoneita kertyi ”kirjava sarja käenpesiä”. Palava into kirjoittaa sammui usein sopivan paikan järjestämiseen.

Ystävä, *Postimees*-lehden toimittaja Jaan Tõnisson, antoi käydä kirjoittamassa työhuoneessaan parin vuoden ajan päivittäin kello 10.00–12.00. Tila oli kuitenkin niin epäviihtyisä, että tunnelmaan pääsemiseksi piti ostaa kulmapuodista neljän kopeekan appelsiineja ja Galapeter-suklaata.

Vanemuine-teatterin johtokunnan huone ei ollut sen parempi. Runoudenjumalan mukaisesta nimestään huolimatta se oli ”virallisen kalsea työpaikka, jonne inspiraation oli vaikea tietään löytää”.

Eesti Üliõpilaste Seltsin eli ylioppilasseuran pieni kirjasto oli sentään innostava. Se oli lähellä kotia ja sinne saattoi kipaista omia aikojaan omalla avaimella. Kansallisromanttisen jugendjulkisivun suojissa oli rauhaisaa, vaikka seinän takaa kuului soittoharjoitukset.

Välillä oli saatava olla erossa perheestä yötä myöten. Vajaan tunnin junamatkan päässä kotoa Tartosta oli Elvan kaupunki, minne Kallas pakeni hotelliin vuosien ajan, välillä peräti pariksi viikoksi. Siellä saattoi keskittyä pelkästään työhön, koota voimat ”yhteen ainoaan polttopisteeseen”.

Mikään luksuskohde hotelli ei kuitenkaan ollut, vaan rähjäinen majatalo, jonka seiniin oli pinttynyt viinan ja tupakan haju. ”Ikävämpää, toivottomampaa ympäristöä ei voisi kuvitella”, Kallas toistelee päiväkirjoissaan. ”Ja kuitenkin tulen aina tänne takaisin!” Kirjailija koki olevansa kuin vapaaehtoisessa vankeudessa, ”oman itsensä pakkotyössä”. Pieni huone valkoiseksi kalkittuine seinineen muistutti vankikomeroa.

Talvella 1907 peräti 36 asteen pakkaneen työntyi hatarien seinien läpi. Hotellivieras veti talvitakin ylleen, kietoi jalat huopapeittoihin ja työnsi pöydän uuniin kiinni. ”Näin sitten kirjoittelin kylmästä kohmettunein sormin hengityksen huuruna ympärilläni leijaillessa ja juopuneitten rähinän tunkeutuessa läpi lattian hotellin ravintolasta.”

Paikan puuttuminen vaivasi myös lomanvietossa Saarenmaalla, jonka upea luonto ja jännittävä historia olivat kirjailijalle oikea *Terra Nova*. Kesällä 1908 harmi ja lumoutuminen purkautuivat päiväkirjaan: ”Auringon suuri tulipallo painui hitaasti meren pintaa kohden, sitten se ikäänkuin alareunasta avautui, ja kullavärinen hehku valui mereen. Tahtoisin vihdoinkin kirjoittaa, mutta en löydä sopivaa huonetta.”

Pari päivää myöhemmin Kallas esitti itselleen rehellisen kysymyksen: ”Olen rauhaton, levoton. Olen turhaan hakenut huonetta itselleni ruvetakse- ni kirjoittamaan – ja jos saisinkin huoneen, pystyisinkö kirjoittamaan? Epäi- len sekä uskon yht’ aikaa.”

Syvästi itsekriittisenä ihmisenä Kallas oli varovainen syyttämään olosuh- teita. Hän yritti opetella riippumattomaksi ja kirjoittaa paperilehtiö sylissä jossakin kannonnokassa tai lehtimajassa istuen, ehkä lastenvaunuja samalla tuuditellen.

Syksyllä 1908 Kallas joutui keuhkotautiepäilyjen takia Nummelan pa- rantolaan Nurmijärvelle kolmeksi kuukaudeksi. Sairaalan mikrokosmoksessa elettiin kuoleman katveessa, muusta maailmasta erillään. Asuttiin jylhien ki- viseinien suojissa huoneissa, joita Kallas kuvaa muistelmissaan persoonatto- miksi ”pestävine seinineen, terveysikkunoineen, valkeine pyöreine kaakeliuu- neineen, korkkimattoineen ja rautavuoteineen”.

Kuitenkin kolmen kuukauden irtaantuminen äidinroolista ja eristäyty- minen tuohon umpivalkoiseen huoneeseen merkitsi hedelmällistä keidasta ja kiihkeän sielullisen kasvun pyrähdystä. Muistelmissaan Kallas luonnehtii tuota aikaa suureksi vedenjakajaksi, jota ilman hänen taiteensa olisi kulkenut väärään suuntaan.

Parannuttuaan ja palattuaan kotiin Tarttoon Kallas lähti pian parin kuu- kauden matkalle Pohjois-Italiaan, toipumaan ja tervehtymään aurinkoon ja valoon. ”Pikkukaupunki on tuulettamaton huone, ulkomaanmatka on il- maikkuna”, Kallas toteaa päiväkirjassaan keuhkotautioppien hengessä.

Muutaman vuoden päästä hän teki uuden, peräti kolmen kuukauden matkan lähinnä Nizzaan ja Pariisiin, vaikka kuopus oli vasta vuoden ikäinen. Hän laati ”lomalleen” kunnianhimoisen työtavoitteen, mutta löysikin itsensä rannalta makoilemasta ja kuljeskelemasta, ja joutui palaamaan kotiin lähes tyhjin paperein, pettyneenä.

OMA HUONE!

Syyskuussa 1911 Aino Kallaksen päiväkirjaan ryöpsähtää yhtäkkiä iloa: ”Siis on minullakin nyt oma huone!” Kaiken sen vieraisa nurkissa ja toisten pesissä hau- tomisen jälkeen hän saa vihdoinkin työhuoneen, joka löytyy läheltä, perheen pihapiiristä, talonmiehen asunnon vintillä. Vuokra on kuusi ruplaa kuussa.

Alhaalta pesutuvasta nouseva höyry himmentää ikkunaruuudut, mutta huone on rauhallinen. Kallas laittaa sen mieleisekseen ja kieltää lapsiaan kerta kaikkiaan tulemasta sinne. Kukaan ei saa häiritä.

Tekeillä on virolaisrunojen suomenoskokoelma *Merentakaisia lauluja* (1911), johon on nyt mahdollista keskittyä systemaattisesti kaksi ja puoli tuntia päivässä. Sitä ennen hän on julkaissut jo muutaman virolaisaiheista ammentavan teoksen.

Kirjailija on haltioissaan ja vähän harmissaan, ettei hoksannut vuokrahuonetta aikaisemmin ja tullut näin säästäneeksi ”hermo-pääomaa”.

Mieliala on korkealla: ”Harvoin olen aloittanut syksyn näin iloisena, näin työkunnossa, näin elämänhaluisena. Onko se oman huoneeni ansio – –?”

Kysymys on niin tärkeä, että on syytä toistaa se: onko kirjailijan elämänhalu ja hyvä työkunto oman huoneen ansiota?

Aino Kallas lastensa kanssa 1912
Tartossa. Hattupäinen nainen
tuntematon.

Kun seuraa päiväkirjoista Kallaksen intoa, vaikuttaa siltä kuin hän tuntisi Virginia Woolfin kuuluisan väitteen oman huoneen merkityksestä luovuudelle. Näin ei tietenkään ole: *Oma huone* ilmestyi Englannissa vasta lähes pari vuosikymmentä myöhemmin 1929. Ilmaisujen samankaltaisuus vahvistaa sitä, miten olennaisen ilmiön Woolf kiteytti.

Tarttolaisen talonmiehen vinttikamarissa toteutuu Woolfin ajatus, että ”lukko ovesta merkitsee kykyä ajatella itsenäisesti”. Suljetun oven takana Kallas saattaa keskittyä paitsi ajattelemiseen, lukemiseen ja kirjoittamiseen, myös itsenäiseen – lapsista erilliseen – olemassaoloon.

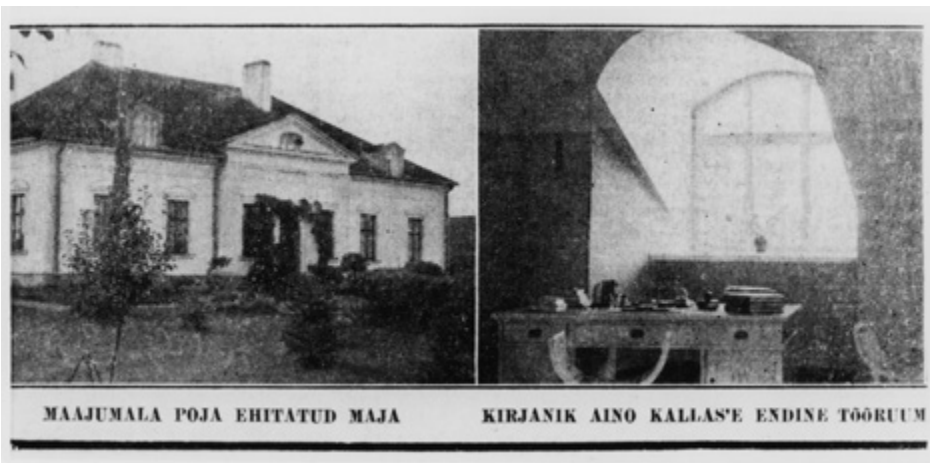
Syön omenia, luen kriittisellä tuulella Kalevipoegia, olen pitkälläni vuoteella, nousen, istun kirjoituspöytäni ääreen ja katselen rauhallista koivua ja sen paria keltaista lehteä, selailen runokäännöksiäni!

Omien havaintojen ja liikkeiden tiedostaminen ja tarkka kuin suurennuslasin alle zoomattu kuvaaminen ilmentää yksin ja rauhassa olemisen perustavanlaatuisia tarvetta. Istua alas ja kohdistaa katse rauhalliseen koivuun ja sen pariin keltaiseen lehteen. Sellainen hidastaminen oli välttämätöntä Kallaksen työlle.

Hänelle inspiraatio, luomisen *daimoni*, oli kuin ohikiitävä lintu, ”väkeväsiipinen” mutta myös ”linnuista säikkyvin”. Sen tuloon oli valmistauduttava: sielun lattia oli lakaistava roskista puhtaaksi ja seinät tiivistettävä, ettei harvinainen vieras pyrähtäisi pois. ”Vain risahdus, ja se on tiessään.”

Vinttikamarin vaikutus työtehoon näkyy pian päiväkirjoissa: ”Kirjoittanut hyvällä tuulella ja vauhdilla katsausta virolaiseen laulurunouteen, kiitos olkoon hiljaisen huoneeni.”

Viron kansalliseepos *Kalevipoeg* ei ollut ainoa kirja, jota Aino Kallas luki ”kriittisellä tuulella”. Hän perehtyi laajasti klassikkokirjallisuuteen ja seurasi tarkasti uusia kansainvälisiä taidevirtauksia. Teostensa pohjiksi hän teki valtavasti taustatyötä ammattimaisen tutkijan otteella, muistuttaa Silja Vuorikuru tuoreimmassa Kallas-elämäkerrassa *Maailman sydämessä* (2017). Kallas kävi läpi suuria määriä kronikoita ja raamattuja, luki kriittisesti, tulkitsi omasta ajastaan käsin. Sellainen työ ei olisi onnistunut salin nurkassa lasten touhujen seassa, siihen tarvittiin suljettuja ovia, joiden takana ajatella itsenäisesti ja perusteellisesti – ja olla välillä vähän myös pitkällään.

Kallasteesta ei ole säilynyt juurikaan valokuvia. Kallaksen perheen aika talossa jäi lopulta vain muutamaaan sodan varjostamaan vuoteen, jona se tarjosi perheelle kauniit puitteet ja hienon kokoon-tumispaikan Tarton kulttuuriväelle, kun Kallakset järjestivät vastaanottojaan yliopistoväelle, poliitikoille, taiteilijoille. Nuo *jour fixit* olivat kaupungin älymystön keskipiste. (Sivu Aino Kallaksen leikekirjasta.)

UNELMAHUONE ROMUVARASTONA

Kohta oman vinttikamarin saamisen jälkeen alkoi Aino Kallaksen elämässä toteutua toinenkin, vielä isompi, unelma: oma talo ja työhuone kodin seinien sisällä. Tarton keskustan liepeiltä ostettiin tontti – ja jo pelkän maapalan hankkimisen myötä ”tämä planeetti” alkoi tuntua hänestä rakkaammalta.

Päiväkirja paljastaa Kallaksen haaveilleen huvilasta miehensä kanssa jo vuosikymmen aikaisemmin Pietarissa keväällä 1901. Myös noissa haaveissa huvila sijaitsi jossakin lähellä Tarttoa:

Kuinka monta kertaa olemme sen ostaneet ja sisustaneet ja asetelleet! Siellä olisi kalalammikot ja mehiläispuut ja hedelmäpuutarhat – suuri koira vartioisi taloa ja oma hevonen kuopisi tallissa. Alhaalla olisi iso perheentupa avotakkoineen ja ylhäällä kaksi pientä työkammiota, toinen Oskarille, toinen minulle. Tiedämme kaikki yhtä selvästi, kuin jos olisi piirustukset edessä. Ja näillä piirustuksilla on vielä se etu, ettei niistä ole tarvis maksaa edes arkkitehdin palkkiota.

Toiveet toteutuivat hämmästyttävän tarkasti vuosikymmenen viiveellä. Huvilaan tuli perheentuvat, työkammiot, hedelmätarhat ja kotieläimiäkin, jopa oma lehmä.

Kallaste on edelleen pystyssä, mutta tyhjiillään ja hylättyinä. Kaunis talo ränsistyneen puiston keskellä ja paljon myöhemmin rakennetun ison laitospäiväkodin sairalaan kupeessa näyttää surulliselta – varsinkin, jos tuntee sen traagista historiaa. Kallasten jälkeen talossa toimi mm. lastenkoti ja se on ollut pitkään kirjailija Jaan Kaplinskin suvun hallussa. Nykyään talon omistaa rakennusyhtiö. Virolaiset ja suomalaiset Aino Kallas -aktiivit ovat yrittäneet jo vuosia löytää keinoja sen kunnostamiseen ja käyttöön-ottoon.

Mutta arkkitehdin palkkio piti maksaa – peräti kahteen kertaan. Kallas hylkäsi ensimmäisen suunnitelman ja halusi päästä ”*todella* hyvän arkkitehdin puheille”. Valter Thomén piirros kaksikerroksisesta uusklassistisesta huvilasta kelpasi. Thomé oli maineikas nimi Suomen arkkitehtuurissa, hänet tunnettiin mm. Kustannusosakeyhtiö Otavan isosta jugendlinnasta Helsingissä. Kallas halusi vain parasta: ”Me rakennamme kerran eläissämme ja panemme siihen koko nykyisen omaisuutemme.”

Huvila valmistui 1914 ja sai nimen Kallaste. Oma talo merkitsi kiintopistettä ”tällä kiertotähdellä”, sillä haluttiin Kallaksen sanoin ilmaista asukkaidensa individualiteettia, sivistystä ja kehittyneitä makuja.

Tuo yksilöllisyyden ilmaiseminen oli kovasti muotia. 1800–1900-lukujen vaihteessa alettiin eurooppalaisessa rakentamisessa ja sisustamisessa korostaa säädynmukaisuuden sijaan asukkaiden persoonallisuutta. Uusi ”syvähenkinen kaunis koti” nähtiin merkittävänä esteettisen ja eettisen itseilmaisun välineenä, kokonaistaideteoksena.

Kallas koki oman talon laittamisen olevan osa luovaa elämäntyötään, se rinnastui kirjoittamiseen. Helmikuussa 1914 päiväkirjaan tallentui hengästyttävä luettelo: ”Maalareita, rakennusmestareita, värinäytteitä, keittiön helloja, navetan pohjapiirustuksia, huonekaluja.” Hänen luomuksessaan perityt tyylikalusteet saivat seurakseen entistä enemmän uutta kansallisromantiikasta ammentavaa materiaalia: Tarton käsityökoulussa kudottuja, kasviväreillä värjättyjä tekstiileitä, olkipohjaisia tuoleja halliin avotakan ympärille.

Ajankohtaisiin asumisihanteisiin kuuluivat myös – niin ikään Kallasteen rakentamista leimanneet – aidoksi mielletty talonpoikaisuus ja antiurbanismi eli maalaiselämä, joka ei tosin lopulta oikein sykehdyttänyt Aino Kallaksen individualiteettia.

Kallasteella talonpoikaisuus, kaikki koristeelliset kannut ja vakat, neliharaiset punaiset kynttiläkruunut katossa olivat taidokas kulissi, joka kätki alleen vielä harvinaisia teknisiä uutuuksia ja ylellisyyksiä: oli vesijohto, keskuslämmitys ja kylpyhuone höyrykaappeineen.

Kallasteesta syntyi tekijänsä mielestä kaunis koti, ja häntä ihastutti myös sen suuruus: ”Niin paljon tilaa, niin paljon huoneita.” Niitä oli peräti 14.

Huvilan yläkertaan Kallas sai haaveilemansa pienen työkammion, sai vihdoinkin oman huoneen oman kodin seinien sisällä. Yllättäen hän ei kuitenkaan iloinnut huoneestaan, vaan oli paremminkin välinpitämätön

ja antoi sen olla useamman vuoden ”romuvarastona”. Vasta nelisen vuotta muuton jälkeen hän saattoi iloita: ”Minä saan nyt vihdoinkin oman huoneeni.” Puusepät entisöivät perintökalusteita: sukulaisten kesäpaikasta Lopelta kulkeutunut ”surkea kyökkipöytä” muuttui hienoksi kiiltäväksi kirjoituspöydäksi ja kellarissa seisonut sänky kauniiksi empirevuoteeksi.

Kallas ei kuitenkaan ollut vielä tyytyväinen. Kirjeistä ja päiväkirjoista ei välity samanlaista iloa ja ylistystä kuin aikaisemmin talonmiehen vinttikamarista tai Elvan hotellista. Sinne hän matkusti kirjoittamaan vielä Kallasteeltakin, kun perheen parissa oli liian levotonta.

On mieletöntä ja traagista, mutta Aino Kallas ei viihtynyt luomassaan unelmahuvilassa. ”Vasta siellä kohosi elämänkaipuuni kuin padottu virta, kunnes se kohtalon sysäyksestä pääsi suuntautumaan uusiin uomiin...”, hän kertoo muistelmissaan. Avioliitto oli alkanut rakoilla, ja ongelmien keskeltä rouva pakeni usein Helsinkiin kirjoittamaan. Lapset jäivät palvelusväen ja kiireisen isänsä hoitoon. Oskar Kallas omistautui perheelle ja halusi tukea myös levotonta, omaa tilaa tarvitsevaa kirjailijavaimoaan.

Taiteellisen kunnianhimon ja äitiyden välinen ristiriita repi Kallasta vuodesta toiseen. Kiperimmillään se oli, kun perheen kolmas lapsi syntyi vammautuneena 1906 ja eli vain muutaman päivän: äiti syytti tapahtuneesta itseään, että oli keskittynyt enemmän työhönsä kuin raskauteen. Tämän jälkeen syntyi vielä kaksi tervettä lasta, mutta vastaavantyyppiset itsesyytökset vaivasivat Kallasta vielä lasten vartuttuakin heidän sairastaessa tai muiden vastoinkäymisten sattuessa. Kallas tulkitsi luomistyönsä ja itsekkään taiteilija-elämänsä vieneen elinvoimaa jälkeläisiltään. Synkkänä hetkenään hän ajatteli, ettei hänellä olisi kuulunut olla lapsia lainkaan.

Elämää Kallasteella varjostivat myös ulkoiset uhat, ensimmäinen maailmansota. Elokuussa 1915 Kallas kertoo päiväkirjassaan: ”Illalla seisoin loggiassa, terävä kuu kumotti, koira haukkui, naapurimme katonharjan yllä loisti suuri, kirkas tähti. Olisiko tämä elämänmuoto siis lopussa? Olen koettanut luoda muutaman kuutiometrin kauneutta – kun kotini häviää, häviää osa elämäntyöstäni, itsestäni.”

Aino Kallas vietti lapsuudenkesiään sukukartanossa Kiiskilässä Viipurinlahden rannalla, minne Krohnin sukua kokoontui eri maista. Kiiskilän kartano oli Kallaksen mielessä esikuvana, kun hän suunnitteli Kallastetta, omaa huvilaansa.

Hospiz oli Nuorten Miesten Kristillisen Yhdistyksen matkustajakoti Helsingin Kaisaniemessä. Nykyään samalla paikalla toimii Hotelli Arthur, jossa on Aino Kallaksen nimikkohuone.

HOTELLIHUONE KODIN KORVIKKEENA

Tarton-vuosinaan Aino Kallas vietti pitkiä aikoja Helsingissä, kirjoittamassa sekä tapaamassa läheisiään ja kustantajaansa. Helsinki oli vanha kotikaupunki, mutta mihinkään sukulaisten nurkkiin hän ei majoittunut, vaan tuki-pisteeksi vakiintui hotelli Hospiz. Se oli keskeisellä paikalla Kaisaniemessä, lähellä rautatieasemaa.

Samaisella Vuorikadulla oli ollut aikoinaan Kallaksen ensimmäinen lapsuudenkoti, mikä saattoi osaltaan vaikuttaa siihen, että hotellista tuli hänelle peräti neljäksi vuosikymmeneksi ”kodin korvike”.

”Vaikka olisin tullut vastoin tapaani odottamatta ja ennakolta tiedoittamattakin, oli tuo ’oma huoneeni’ tuossa tuokiossa tyhjennetty ja kokoonpantu”, Kallas kertoo muistelmissaan. Hänellä oli hotellissa myös oma ”tohtorinnan tuoli”, joka otettiin hänelle aina esille. Henkilökunta tuli tutuksi, niin johtaja kuin hengenahdistuksesta kärsivä siivoojakin.

Kallas palasi Hospiziin aina uudelleen siitäkin huolimatta, että jo syksyllä 1917 hän uhoi päiväkirjassaan, ettei astuisi enää ikinä siihen huoneeseen, koska sen seinät ovat todistanut liikaa tuskia.

Mitä tuskia?

Avioliiton rakoillessa Kallaksella syttyi joulukuussa 1916 romanssi kollegan Eino Leinon kanssa. Tapaamiset kestivät huonosti julkisuutta, ja työn-teolle tarkoitettusta hotellihuoneesta tuli salaisten kohtaamisten suoja, mutta se ei riittänyt. Suhde olisi tarvinnut Kallaksen sanoin oikean ympäristön, ja pari harkitsi jopa pakoa ulkomaille. Porvarillisiin oloihin tottuneen rouvan ja alkoholisoituneen runoilijan romanssia kesti pari kiihkeän kuluttavaa vuotta.

Syrjäsuhte koetteli tietenkin avioliittoa. Syksyllä 1918 Hospizissa näyteltiin järkyttävä kohtaaminen, joka tallentui päiväkirjaan: aviomies makaa lattialla, syyttää itkien vaimoan elämänsä pilaamisesta, uhkailee itsemurhalla ja aikoo lähteä tapaamaan Leinoa. Vaimo yrittää estää, aviomies käy käsiksi.

Myös yhteiskunnissa myrskysi. Suomessa oltiin haavoilla sisällissodan jäljiltä ja Virossa taisteltiin itsenäisyydestä saksalaisten ja venäläisten kynsisä. Ensimmäisen maailmansodan päätyttyä Viro itsenäistyi ja Oskar Kallas nimitettiin sen lähettilääksi Suomeen. Koko perhe muutti Helsinkiin, mistä oli vaikea löytää sopiva asunto – Hospizista tuli heille kaikille todellinen kodin korvike puolentoista vuoden ajaksi. ”Boheemielämä neljän lapsen kanssa ei ole viehättävää”, paljastaa Kallas päiväkirjassaan.

SELLEJÄ, SALONKEJA JA SAUNAKAMAREITA

Naisella on oltava oma huone jos hän aikoo kirjoittaa, vaati Virginia Woolf vuonna 1929. Lisävarusteiksi hän esitti hyvää äänieristystä ja lukittavaa ovea. Miten nämä toiveet toteutuivat hänen aikalaiskollegoillaan Suomessa – mistä löytyi luova tila?

Omat huoneet avaa ovia kulttuurikoteihin ja keuhko-parantoloihin, kesähuviloihin ja hotelleihin, vinttikamareihin ja vankiloihin. Runsaasti kuvitetun teoksen kymmenen päähenkilöä edustavat sukupolvea, jonka myötä naisten ammattimainen kirjoittaminen vakiintui Suomessa 1900-luvun ensi vuosikymmeninä. Heidän huoneistaan avautuu ikkunoita koko aikakauteen, sen ihanteisiin ja ilmiöihin sisustusideoista ulkopolitiikkaan – ja ennen kaikkea sen eri sukupuolille tarjoamiin ja mahdollistamiin olosuhteisiin.

”Taistelu työrauhasta on naiselle verrattomasti tarmoa kysyvämpää kuin miehelle, jonka oikeus eristykseen tunnustetaan ilman vähintäkään vastalauseita.”

AINO KALLAS 1947

SUVI RATINEN on Helsingissä asuva kirjailija ja filosofian maisteri, joka opiskeli Helsingin yliopistossa kotimaista kirjallisuutta ja sukupuolentutkimusta. Hän työskenteli pitkään Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkistossa, jonka vanhojen kirjeiden ja valokuvien äärellä kiinnostui kirjailijoiden työtiloista.

www.tammi.fi

99.1

ISBN 978-952-04-3130-3